

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.01 у
Національній академії внутрішніх справ
(ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1)

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Цільмак О.М.
на дисертацію Горбенко Дар'ї Андріївни
«Організаційно-правові та методичні засади удосконалення діяльності
психологічної служби МВС України», яка представлена на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія

Актуальність обраної теми. На сучасному етапі реформування системи МВС України потребує удосконалення й організаційно-правові, методичні та кадрові питання діяльності психологічної служби МВС України. Зазначені питання потребують спеціального комплексного дослідження та розроблення на цій підставі відповідних пропозицій. Зазначене й обумовило вибір теми, мети, об'єкта, предмета дослідження Горбенко Д.А.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація виконана відповідно до Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України, схваленої Кабінетом Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118; Стратегії розвитку системи МВС України на період до 2020 р., схваленої Кабінетом Міністрів України від 15 листопада 2017 р.; Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр., затверджених наказом МВС України від 29 липня 2010 р. № 347; Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14; планів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2013–2015 рр.; основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схвалених рішенням Вченої ради академії (протокол № 28 від 29 жовтня 2013 р.), а також плану науково-дослідної роботи кафедри юридичної психології та психологічної служби НАВС. Тему дисертації Горбенко Д.А. затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол від 24 грудня 2013 р. № 32).

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел

ВРСДЗ НАВС	
Вх. №	1870
"23"	04 20 18 р.
кількість аркушів:	
осн. док.	7 додаток —

(241 найменування – на 25 сторінках), 11 додатків (на 63 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 307 сторінок, загальний обсяг – 205 сторінок. Ілюстративний матеріал наведено в чотирьох таблицях.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми; зазначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету та задачі дослідження, визначено об'єкт, предмет та методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичну значимість одержаних результатів; наведено дані про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг роботи.

У першому розділі *«Теоретико-прикладні аспекти дослідження діяльності психологічної служби МВС України»* розкрито зміст та особливості практичної психології як такої й однієї з важливих сфер її застосування – психологічної служби МВС України; проведено порівняльний аналіз організаційно-правового та методичного забезпечення діяльності психологічних служб різних міністерств і центральних органів виконавчої влади в цивільних та силових структурах; наведено матеріали компаративістського аналізу організаційно-правового та методичного забезпечення психологічних служб військових формувань і правоохоронних органів країн ближнього та дальнього зарубіжжя.

За результатами компаративістського аналізу автором запропоновано: а) здійснювати постійний обмін досвідом із зарубіжними колегами з питань психологічного забезпечення правоохоронної діяльності; б) розробляти комплексні програми та інструментарій психологічної практики для взаємного збагачення й розвитку інтеграційних підходів у результаті проведення спільних досліджень; в) розширювати професійні співтовариства поліцейських психологів, що сприятиме удосконаленню професійно-етичних стандартів і забезпечить високу якість надання послуг психологами правоохоронним органам.

У другому розділі *«Становлення та розвиток психологічної служби МВС України»* наведено результати історико-правового аналізу практично-прикладної гілки юридичної психології, що запобігає уникненню помилок, дає змогу правильно оцінити можливості юридичної психології та психологічної служби ОВС України (тепер – НПУ) зокрема, прослідкувати «внутрішню логіку» розвитку і на цьому ґрунті прогнозувати подальші перспективи розвитку.

Автором запропоновано умовне виділення трьох основних етапів виникнення та розвитку психологічної служби за часів СРСР: I етап – зародження юридичної психології та елементів практичної психології (20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.); II етап – партійно-ідеологічний (1931 р. – 60-ті рр. ХХ ст.); III етап – становлення юридичної психології як наукової та практично-прикладної галузі (середина 60-х рр. – 1991 р. ХХ ст.).

Горбенко Д.А. зазначено, що здобуття незалежності Україною стало переломним моментом для розвитку психології в ОВС України. За змістовно-хронологічними ознаками психологічної служби в період незалежності

умовно виділено та проаналізовано такі етапи її розвитку: I етап – пострадянський період (1991–1996 рр.); II етап – становлення психологічної служби ОВС України (1997–2005 рр.); III етап – розвиток психологічної служби ОВС України (2006–2013 рр.); IV етап – подальший розвиток психологічної служби МВС України (з 2014 р. – донині). Автором наголошено, що психологічна служба переживає певну кризу та намагається відновити свій статус та авторитет.

У третьому розділі «Напрями та засоби удосконалення діяльності психологічної служби МВС України» викладено результати аналізу сучасного стану психологічної служби МВС України; визначено обставини, які пов'язані з гальмуванням розвитку психологічної служби та можливостей її удосконалення.

Горбенко Д.А. зазначено, що перспективи свого розвитку психологічна служба МВС України має пов'язати з більш чіткою взаємодією з іншими службами та підрозділами, зокрема, оперативними в напрямі підготовки психологічних портретів, використанні поліграфів, переговорній діяльності, при проведенні оперативно-розшукових заходів та ін. Важливим є оновлення методичної бази, використання сучасних стандартизованих методик за різними напрямками діяльності, розроблення принципово нових програм психологічної підготовки кадрів й удосконалення нормативно-правової бази.

Висновки дисертації досягли поставленої мети, вирішили сформульовані завдання. Достовірність наукових положень дисертації досягнута автором за рахунок комплексного використання необхідної сукупності методів наукового пізнання.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується науково-теоретичним обґрунтуванням концептуальних підходів, відповідністю принципів положень, закономірністю і критеріями оптимізації діяльності психологічної служби МВС України.

Грунтовне вивчення рукопису дисертації та автореферату дисертації, публікацій дає підстави для висновку, що дослідження виконане за актуальною темою, проведено глибокий теоретико-правовий аналіз з питань обраної теми, зроблено достовірні висновки, сформульовані цінні в теоретичному і практичному плані пропозиції щодо вдосконалення діяльності психологічної служби МВС України.

Дисертація виконана здобувачем самостійно, викладені положення, що виносяться на захист, розроблені автором самостійно. У публікаціях, виданих у співавторстві, авторський внесок становить 50 %. Наукові доробки співавторів за темою дисертації не використовувались.

Основні положення, висновки та результати дослідження оприлюднені на всеукраїнських та міжнародних науково-теоретичних і науково-практичних конференціях.

Достовірність одержаних результатів обумовлюється вдалим використанням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, узагальненням емпіричних даних, системним опрацюванням нормативно-

правових актів України, узагальненням вітчизняних і зарубіжних літературних джерел з теми дослідження.

Емпіричну базу дослідження становлять результати опитування психологів різних служб та підрозділів Національної поліції України (далі – НПУ) і Національної гвардії України (далі – НГУ) з дванадцяти регіонів України та м. Києва, курсантів Навчально-наукового інституту № 3 факультету підготовки фахівців для Національної гвардії України за напрямом підготовки «Психологія», які пройшли практику та стажування на посаді. Загальна кількість учасників дослідження – 203 особи.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що автором *вперше*: 1) надано визначення «психологічної служби» як організаційної форми застосування практичної психології; 2) визначено особливості діяльності психологічної служби МВС за результатами порівняльного аналізу організаційно-правового та методичного забезпечення психологічних служб різних міністерств і центральних органів виконавчої влади України; 3) запропоновано низку заходів щодо взаємодії вітчизняних і зарубіжних психологів та використання передового досвіду за результатами компаративістського аналізу діяльності психологічної служби МВС України й аналогічних служб країн ближнього і дальнього зарубіжжя; 4) розроблено змістовно-хронологічну періодизацію становлення і розвитку психологічної служби МВС України за часів СРСР та незалежної України; 5) з урахуванням результатів історико-правового аналізу надано узагальнену оцінку сучасного стану функціонування психологічної служби МВС України та визначено обставини, що негативно впливають на її функціонування; 6) визначено основні напрями (організаційно-управлінський, матеріально-технічний, кадровий, методично-технологічний) та відповідно до них запропоновано конкретні заходи щодо удосконалення діяльності психологічної служби МВС України.

У дисертації автором *удосконалено* головні завдання діяльності психологів НПУ та НГУ; а також критерії оцінки діяльності служби психологічного забезпечення МВС України. *Дістало подальший розвиток*: уявлення щодо можливостей та сфер застосування практичної психології; вимоги щодо підготовки й професійної компетентності практичних психологів НПУ та НГУ; положення щодо матеріально-технічного забезпечення й організації діяльності кабінету психологічної релаксації особового складу НПУ та НГУ.

Практичне значення результатів дослідження Горбенко Д.А. полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції вже впроваджено в: 1) *законотворчій діяльності* – для внесення змін та доповнень до Закону України «Про Національну поліцію» (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, від 15 березня 2018 р. № 46/12); 2) *практичній діяльності* – при проведенні роботи з постійним складом (акти впровадженень відділу психологічного забезпечення

управління кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції а м. Києві від 25 вересня 2017 р., відділу психологічного забезпечення управління кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції в Київській області від 29 листопада 2017 р., відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення Національної академії внутрішніх справ від 4 грудня 2017 р.); 3) *освітньому процесі* – при підготовці навчальних програм, лекцій, дидактичних матеріалів та викладанні дисциплін «Юридична психологія», «Психологічна служба», «Професійно-психологічна підготовка», «Професійна деформація працівників органів Національної поліції», «Проблеми організаційної психології в органах Національної поліції» (акт впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 29 листопада 2017 р.); 4) *науково-дослідній роботі* – для подальшого розвитку теорії і практики роботи психологічної служби МВС України, методичних засад та регламентації діяльності фахівця-психолога в правоохоронних органах (акт впровадження в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ від 8 грудня 2017 р.).

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 14 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні; сім статей (одна у співавторстві, частка автора 50 %) – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, та в навчальному посібнику (частка автора 0,25 д. а.).

Оцінка оформлення дисертації і змісту автореферату. Дисертація і автореферат оформлені згідно з вимогами МОН України. Зміст автореферату повністю ідентичний основним положенням дисертації.

Зауваження щодо змісту дисертації. Поряд з викладеним, в рецензованій дисертації є положення, які сприймаються неоднозначно, видаються суперечливими або потребують додаткового обґрунтування.

1. На мою думку для розкриття повної картини наявної ситуації в психологічній службі МВС України в рубриці актуальність теми, бажано було би додати статистичні дані, а саме загальну штатну чисельність психологів служби та зазначити навантаження одного психолога на кількість особового складу.

2. На сторінці 189 авторка зазначає перспективні напрямки підвищення ефективності роботи фахівців служб психологічного забезпечення МВС України, а саме про необхідність розроблення та впровадження новітніх психологічних технологій, які б відповідали сучасним реаліям та потребам практичної роботи з особовим складом. Нажаль, я не знайшла в рукописі роботи, які саме новітні психологічні технології авторка пропонує впроваджувати.

3. Мені уявляється, що доцільно було би у підрозділі 3.1 «Сучасний стан та особливості функціонування психологічної служби МВС України»

більш детально розкрити питання щодо професійного відбору кандидатів на службу Національну поліцію, яким зараз займаються рекрутингові центри НПУ (проводять ізраїльський тест MIDOT).

4. На сторінці 40 авторка зазначила, що важливим розділом диференційною психології для практичних психологів МВС України саме для професійного відбору та профорієнтації є психологія статевих відмінностей та наводить як наприклад, що існують певні обмеження щодо залучення жінок до служби в поліції. Хотілося би, щоб авторка пояснила свою позицію, та привела приклади таких обмежень.

5. На сторінці 189 авторка зазначає про необхідність на рівні МВС України створити робочу групу, із залученням практикуючих психологів системи МВС України, із запрошенням цивільних практикуючих психологів та зарубіжних фахівців по роботі з психологічного забезпечення особового складу силових структур зарубіжних країн.

Хотілося б, щоб дисертантка пояснила на яких засадах може працювати така робоча група? Хто буде фінансувати її роботу? Чим психологічній службі МВС можуть допомогти цивільні й зарубіжні психологи? І на яких підставах МВС буде їх залучати?

6. Автором в додатках представлено анкету та аналітичну довідку анкетування щодо оцінки деяких аспектів організаційно-правового та методичного забезпечення діяльності психологічної служби в Національній Гвардії України курсантів Навчально-наукового інституту № 3 факультету підготовки фахівців для Національної Гвардії України за напрямом підготовки «Психологія», які пройшли практику та стажування на посаді, але результати опитування курсантів не представлені у вигляді статистичних даних в дисертації та авторефераті, що на наш погляд було би доцільним.

7. Автором у тексті дисертації та автореферату використовується словосполучення «дисертаційне дослідження». Слід зазначити, що дефініція «дисертація» має своє походження з латинської «dissertatio» (дослівний переклад — «міркування», «дослідження»). Й тому, вжите Горбенко Д.А. словосполучення «дисертаційне дослідження» є тавтологічним.

Не зважаючи на ці зауваження, дисертація Горбенко Дар'ї Андріївни є завершеним дослідженням, у якому отримано науково-обґрунтовані результати, які у сукупності поставлених завдань сприяють вирішенню організаційно-правових та методичних проблем діяльності психологічної служби МВС України.

Загальний висновок. Дисертація Горбенко Дар'ї Андріївни на тему «Організаційно-правові та методичні засади удосконалення діяльності психологічної служби МВС України», є завершеною, кваліфікаційною науковою працею, яка містить раніше незахищені нові наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі юридичної психології, що в сукупності розв'язують важливу наукову та прикладну проблему організаційно-правового і методичного удосконалення діяльності психологічної служби МВС України

За своїм змістом та оформленням дисертація Горбенко Д.А. відповідає вимогам п.п. 10 і 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її автор Горбенко Дар'я Андріївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія.

Офіційний опонент:

**Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Одеського державного університету внутрішніх справ**

О.М. Цільмак

«__» квітня 2018 року

Підпис засвідчую:

**Кандидат юридичних наук, доцент,
перший проректор
Одеського державного університету внутрішніх справ**

С.В. Албул

